TYUKOD

Településképi Arculati Kézikönyv

2019

TARTALOM

_Toc10622357

BEVEZETÉS, KÖSZÖNTŐ 3

TYUKOD BEMUTATÁSA 4

ÖRÖKSÉGÜNK, BÜSZKESÉGEINK 9

A TELEPÜLÉSKÉP MINŐSÉGI FORMÁLÁSÁRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK 25

JÓ PÉLDÁK: ÉPÜLETEK, ÉPÍTÉSZETI RÉSZLETEK 52

JÓ PÉLDÁK: SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK, EGYÉB MŰSZAKI BERENDEZÉSEK 63

BEVEZETÉS, KÖSZÖNTŐ

1

Kedves Olvasó!

A 2016. évi LXXIV. törvény a településkép védelméről markáns változást hozott mindennapi életünkbe, hiszen egy rendezettebb jogszabályi környezetet teremtett az épített- és táji környezet számára a településeken. Ez azt is jelenti, hogy a településkép védelméről minden településen, immár külön, helyi rendeletet kell alkotni, ami a helyi építési szabályzat mellett fontos szabályozó elem lesz főként az építkezések, átalakítások, felújítások során. A helyi településképi rendelet megalkotásához, jelen Településkép Arculati Kézikönyv nyújtja a szakmai alapot.

A Kézikönyv, amit most kezében tart, egy olyan útmutató, ami közérthető formában hivatott elmondani és elmagyarázni, azokat az építészeti irányokat és javaslatokat, amiket a település épülő, fejlődő jövőjében majd az itt élőknek és a beruházóknak alapul kell venni. Többnyire a „Hogyan?" kérdésre ad egzakt választ, a településen már fellelhető jó példákkal és egyéb magyarázó ábrákkal. Célja, hogy közérthető módon nyújtson segítséget a mindennapokban.

A Kézikönyv egyik legfőbb célja az értékmegőrzés, az épített örökségünk megóvás a jelen és jövő generációk számára. Bízunk benne, hogy a Kézikönyv valóban használható lesz az Ön számára és megfelelő alapot biztosít arra, hogy sikeresen megvalósítsa céljait, ezzel is gazdagítva a települést!

Reméljük, a Kézikönyvet tovább bővíti majd jó példákkal, ezzel is segítve a Kézikönyv és egyben a település folyamatos fejlődését!

Virág Attila

geográfus

TYUKOD BEMUTATÁSA

Tyukod a Csengeri Járás **határmenti**, nagyközségi jogállású települése. Népessége ma 2039 fő (KSH, 2018). A **Szatmári- sík** vidéke mára rendkívüli mértékben átalakult, a lecsapolások következtében új települések létesültek, mezőgazdasági kultúrtájjá formálódott a vidékies, aprófalvas térség, ám Tyukod az **Ecsedi-láp szélén** fekvő hagyományosan jelentős központ volt.

A jelentős tranzitforgalmat bonyolító, Szatmárnémetit, Nagybányát, Kolozsvárt is az M3-as autópályával összekötő 49-es számú főút közelsége az ipar számára kedvező, ám a község lakóterületei a nagy forgalomtól távol helyezkednek el.

Az M3-as autópályától való távolsága mindössze 35 km, ami országos szinten jónak mondható, ennek köszönhetően még a megyeszékhely Nyíregyháza is gyorsan elérhető kedvelt ingázási célpont.

Céltelepülés (járásközpont)	Elingázók száma	Elingázók az összes elingázó arányában	Leggyorsabb út hossza	Leggyorsabb út időtartama
Csenger	62 fő	39%	14 km	19
Mátészalka	18 fő	11,3%	27 km	30
Nyíregyháza	7 fő	4,4%	85 km	75

A legfontosabb ingázási célterületek és elérhetőségi adataik
(forrás: KSH, Lechner Tudásközpont, 2011)

Történet, településfejlődés

Tyukod területe már az írott források tudósítását megelőzően lakott volt. Az Ecsedi-láp területéből kiemelkedő kisebb-nagyobb dombhátak, szárazulatok már sok évezreddel ezelőtt is kínálták magukat, hogy a láp környékén élők rajtuk megtelepedhessenek.

Tyukod neve az egykor személynévként is használt tyúk főnév -d képzős származéka. Első okleveles említése 1181-ből származik. IV. Bélának egy 1250-ben kelt oklevelében megemlítik, hogy a tatárok feldúlták a mai nagyecsedi határba eső Sárvár monostorát és birtokait. A pusztítás legfőbb régészeti bizonyítékai a környékről származó tatárjárás során elrejtett éremleletek. Ilyenek láttak napvilágot Géberjénben, Fülpösdarócon vagy a már említett Sárvár monostoránál. Maga Tyukod sem kivétel.

A település lakói a középkor folyamán kisnemesek voltak. Birtokaikat az 1514-es Dózsa-féle parasztfelkelésben való részvétel miatt elkobozták, majd Báthori Andrásnak adományozták. Dózsa György emlékezete ma is fontos örökség a település életében. 1549-ben Pekry Pálnak volt itt 2 portája. Ezt a részt Bürgezdnek hívták. A XVII. században Bürgezd elpusztult, lakosai Tyukodra költöztek. Tyukod északi részén lakói után egy utcát hívtak így, de neve ma már kiveszőben van.

Az 1782–85 között készített II. József-féle I. katonai felmérésen jól látható, **a láp szélére települt falu utcahálózata organikusan fejlődött**. A mai Árpád utca és Kis utca, valamint a központi református templom teresedése is kivehető (forrás: mapire.eu):

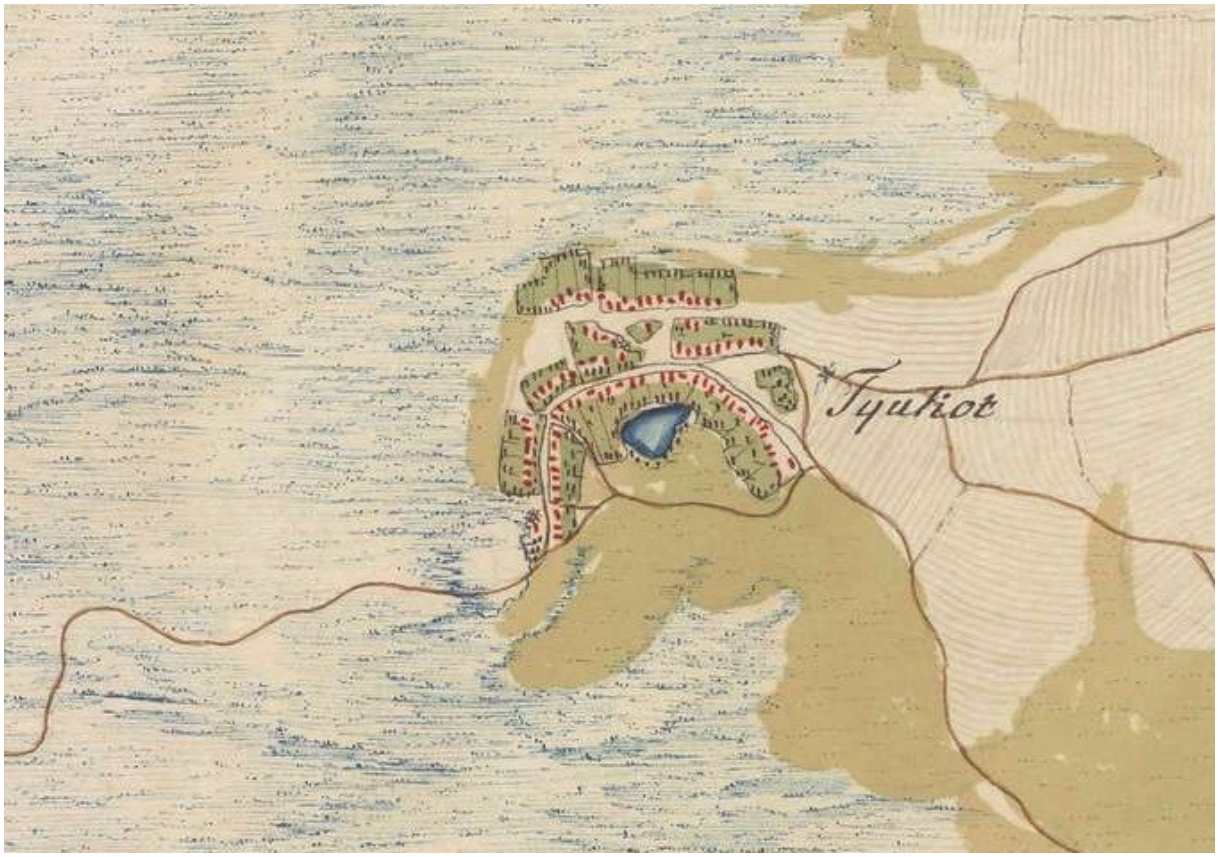

Lecsapolásáig (XIX. század) az Ecsedi-láp alapvetően meghatározta az itt élők mindennapjait. Ez az együttélés hol jót, hol rosszat jelentett. Járta is errefelé a mondás: „Úgy várják, mint a tyukodiak az árvizet**.” A láp kimeríthetetlen nádrengetege szolgáltatta a házak tetőfedőanyagát, kerítését, a melléképületek falait.** Nem kevésbé volt fontos a gyékény. Legtöbbször kosarakat kötöttek belőle, de készítettek szemestermény tárolására szolgáló nagy hordószerű kasokat, bölcsőt stb. Mára sajnos emlékként sem maradt nádfedeles ház, kóró- vagy palánkkerítésű porta, mely valamikor nem volt más, mint a láp ajándéka. Népi építészeti jegyeket azonban több régi lakóépület is viseli magán, melyek megőrzése a település egyik legnagyobb feladata.

Az Ecsedi-láp kiterjedése egy 1783-as térképen (forrás: hungaricana.hu):

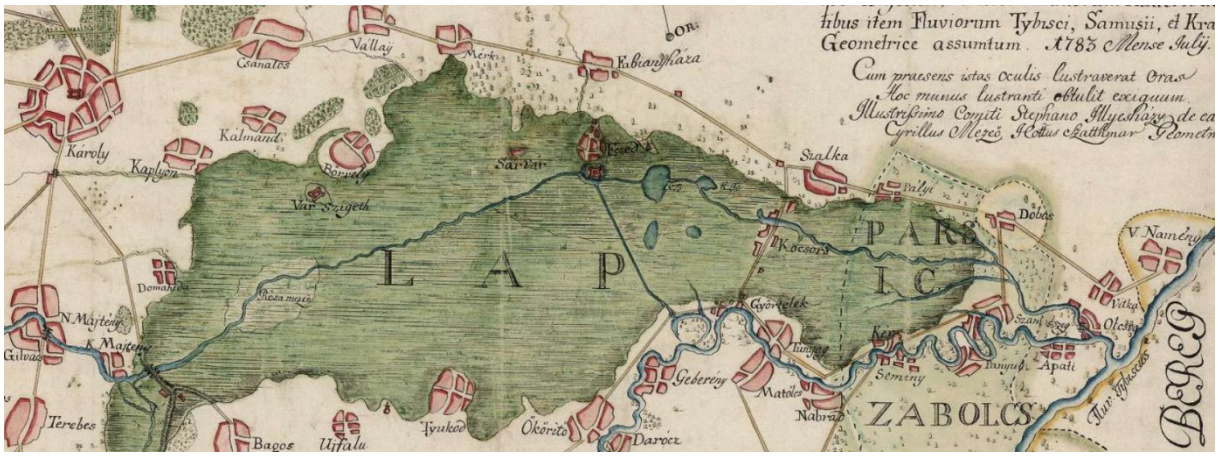

Népi lakóház rekonstrukciója a szomszédos Porcsalmán (forrás: hbmek.hu):

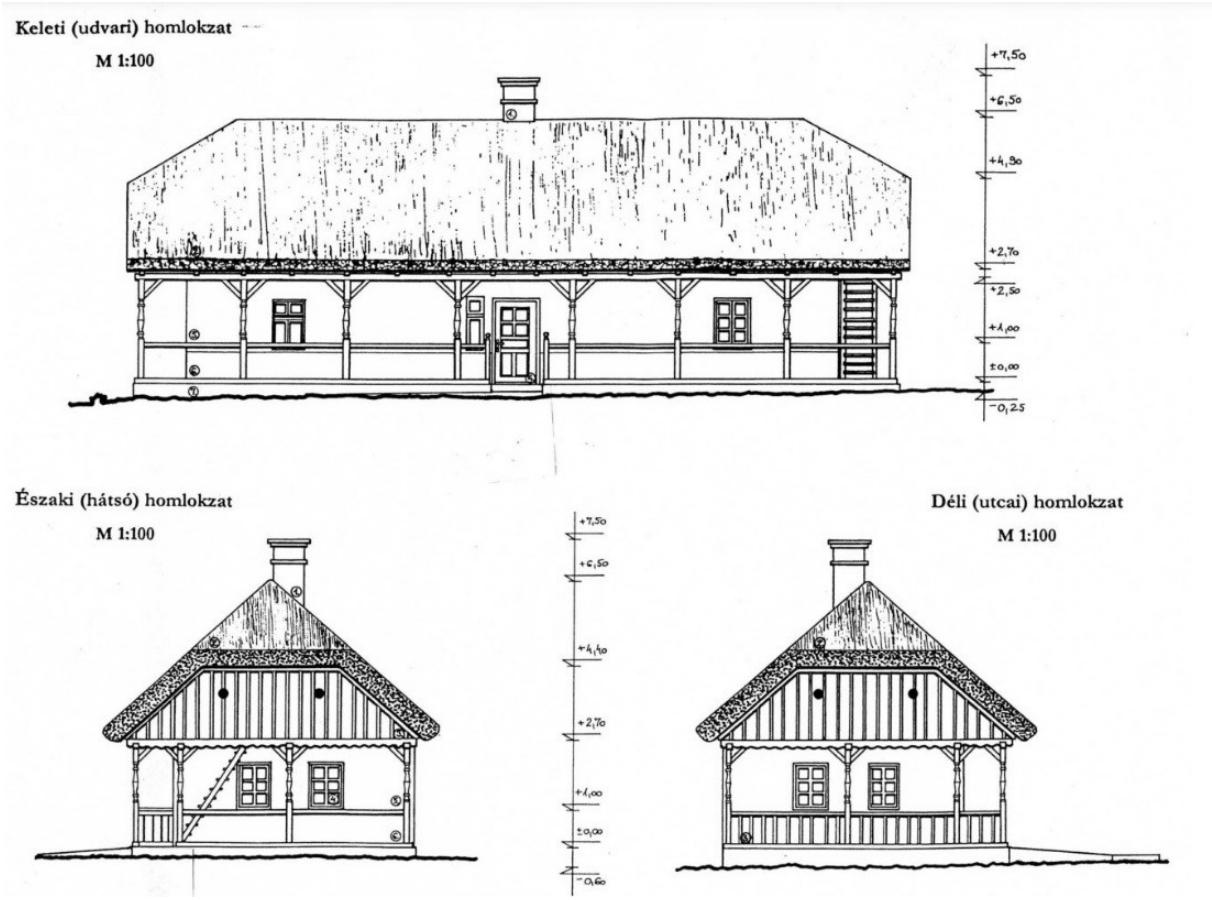

A település házainak még jó száz évvel ezelőtt is fa tartóoszlopai voltak, míg a falak paticsból – szalmával, törekkel összekevert sárból – készültek. A láp lecsapolása után ez az építkezésmód megszűnt, s lassan eltűntek a régi házak. Új falazóanyagként a községben élő cigányok által **vetett vályog**ot kezdték használni, **a tetőre pedig nád helyett immár cserép került.**

A XIX. század közepén II. katonai felmérés térképén már a **kastélyépület** is kivehető. Az is látszik továbbá, hogy a fejlődés iránya továbbra is sejtes, az állatok kihajtására széles terek szolgálnak, melyek részben ma is felfedezhetőek (forrás: mapire.eu):

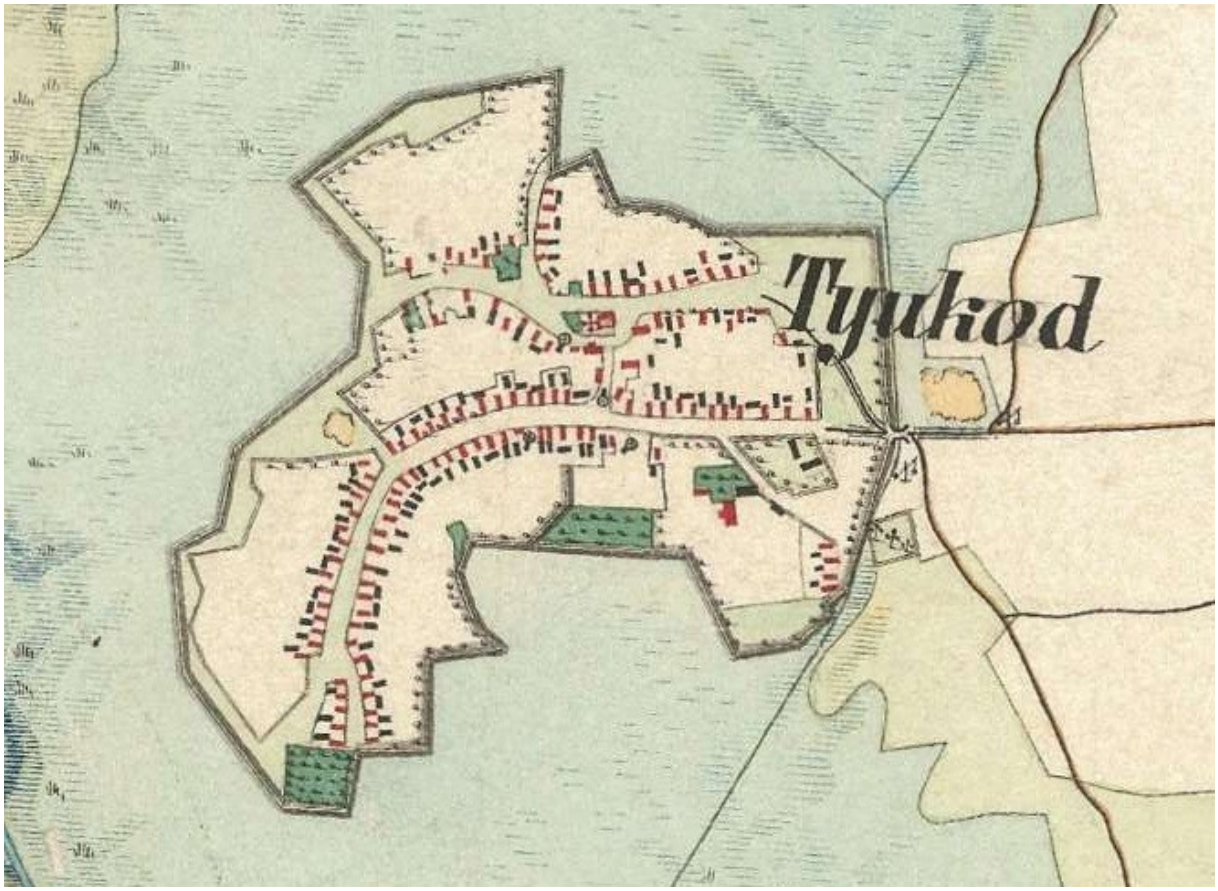

A falunak 1839-ben 872, a század forduló környékén 1599 lakosa volt, németajkú lakossága csupán néhány főt számlált. 1904-ben érte el a vasút (Porcsalmával közös megállóhely), iskolája is szépen bővült, a település prosperált, kenderfeldolgozó üzem is létesült. A második világháborút követően lakossága majdnem még a 4000 főt is elérte (1949-es népszámlálás idején 3858 fő).

A háború, illetve az átvonuló front súlyos veszteségeket okozott a településnek. Ennek ellenére hamarosan megkezdődött az újjáépítés, s ezzel új korszak kezdődött Tyukod életében. Az egykori nagybirtokokat felparcellázták, s a településen belül is új telkeket mértek ki a lakosság számára. Az 1960-as évektől a helyi lakosok jelentős része a Szamosmenti Állami Gazdaságban, valamint a Kossuth MGTSz-ben dolgozott, melyek a rendszerváltás környékéig működtek, majd részben felszámolódtak, részben a privatizáció

után továbbműködtek. A közigazgatásilag Tyukodhoz tartozó **Szalmaváros** és **Zsíros-tanya** egykor nagy létszámú közössége az idők folyamán fokozatosan lecsökkent, mára hivatalosan is 10 fő alatt van a létszámuk, ám a megmaradt épületállomány részben megújuló képet mutat. Maga a település egésze is népességcsökkenést élt át, az iparilag fejlettebb városok erős elszívó hatást fejtettek ki.

Az átalakuló falusias képet ma leginkább az 1960-as, 1970-es évektől megjelenő **sátortetős típusházak** határozzák meg, de az 1980-as évek intenzív átalakulást hoztak, ekkor jelentek meg a már kétszintes, többgenerációs együttélés modelljére illeszkedő kisvárosias lakóházak is. Ez utóbbiak ritkán alkotnak szomszédsági területeket, többnyire pontszerűen helyezkednek el. Ugyancsak pontszerű egyelőre a kertvárosias igényű építkezés is. Ott, ahol már tömbszerű, utcaszintű megjelenésekről van szó, a szomszédsági kapcsolatok révén erős az egymásra hatás, a csoportdinamika, a fiatal lét ellenére is már „szokások” alakulhattak ki. Ezek a fajta interakciók a pontszerűen megjelenő új házak esetében még nem elég fejlettek, így eklektikusabb a megjelenésük is.

A telekrendszert továbbra is a gazdálkodáshoz illő **hosszú szalagtelkek** jellemzik, melyeken a lakóházak oldalhatárra helyezve épülnek.

Tyukod egy 1966-os légifotón. Ekkorra már minden ma imsert lakóutca kialakult (forrás: fentrol.hu):

ÖRÖKSÉGÜNK, BÜSZKESÉGEINK

3

Épített környezet, települési táj

Tyukod területén műemléki védelem alatt álló művi örökségelem a **református templom**. A későbarokk templom 1795-ben épült, megőrzendő értékei többek között hagymakupolája és egyedi esővetővel ellátott déli bejárata.

Kertjében áll a világháborús emlékmű, továbbá itt található az **Uray család síremléke** is.

Helyi egyedi védelemről egyelőre nem rendelkezik Tyukod, de népi építészeti emlékeit őrző lakóházai közül ma a település központjában egy faluházként (fent), egy másik pedig tájházként funkcionál (lent):

A számos egyéb tornácos szatmári kisparaszti ház mind-mind **egyedi tájérték**, ahogyan a polgári megjelenésű házak is azok, mint a képen látható, oldalával az utcára néző úgynevezett **„polgárház”**:

Az **Uray kastély** a település egyik legjelentősebb településkaraktert meghatározó épülete. A XIX században emelt téglalap alakú, **kétszintes**, mára jelentősen átalakított, egyszerű klasszicista épületet ma sajnos leromlott állapotban találjuk. Egyszerű homlokzatát középen emeletes, négy sima dór oszlopból álló portikusz díszíti, **markáns tömegformálása** a művelődési ház épületére is hatással volt. Az épület korábban könyvtár és diákotthon is volt.

Udvarában uradalmi magtárépület (a képen) és cselédlak is helyet kapott.

A települési tájat nagyban meghatározza a rekreációs lehetőségeket nyújtó pihenő és horgásztó. A tó környezete szemet gyönyörködtető, különös figyelmet érdemelnek a területen elhelyezett faragott alkotások, melyek a paticsból való építkezésnek is emléket állítanak.

A Tyukodot is magába foglaló vidék mára jelentősen átalakult. Erdeit és víztereit jórészt elvesztett táblás **mezőgazdasági kultúrtáj**, ahol a kistelepülések számára kiemelten fontos az **egészséges és inspiráló lakó- tanuló és munkakörnyezet** kialakítása, folyamatos fejlesztése.

Az itteni közösséget olyan környezetére igényes emberek alkotják, akik között jól működik az építészeti kommunikáció, tanulnak egymástól, a jó példák így „ragadósak", könnyen elterjednek. A tyukodi emberek az ide látogatókat is szívesen fogadják, közlékenyek, segítenek eligazodni a települési térben, büszkék értékeikre, hagyományaikra. A település képe ezért rendezett, utcái, közparkjai tiszták.

A Kuruc-emlékmű (balra) és a Lápi-emlék (jobbra) Stonawski József alkotásai a tavon található szigeten:

A palánképítészet emlékezete a közterületek alakításakor, utcafrontok díszítésekor általánosan elterjedt arculati elem:

A Hortobágyra deportált családok emlékműve (Bíró Lajos, 2009) az 1951-es kuláklázadás megtorlásának állít emléket.

Dózsa György (Bíró Lajos, 1988) mellszobra pedig a nemesség és a kisparasztság összefogásának jelképe, így e két köztéri alkotás jelentős többlettartalommal is rendelkezik a helyiek számára.

Tyukodon korábban felmerült az igény helyi értékvédelmi terület lehatárolására is, azonban jelenleg ez még nem került lehatárolásra. Az ilyen intézkedés valódi akaratot tükröz a településkép védelmére, egységes arculatának megőrzésére, kialakítására vonatkozóan, hiszen e védelmi kategória célja egy területrész kialakult szerkezetének, úthálózatának, telekosztásának, a telkek utcai határvonalának, a telkek jellemző méretének megőrzése.

E térrész az organikus falumag egyedi vonalvezetésű, északon az egykori láp határát is jelző utcái által határolt terület, melynek központjában a **templom és műemléki környezete** található:

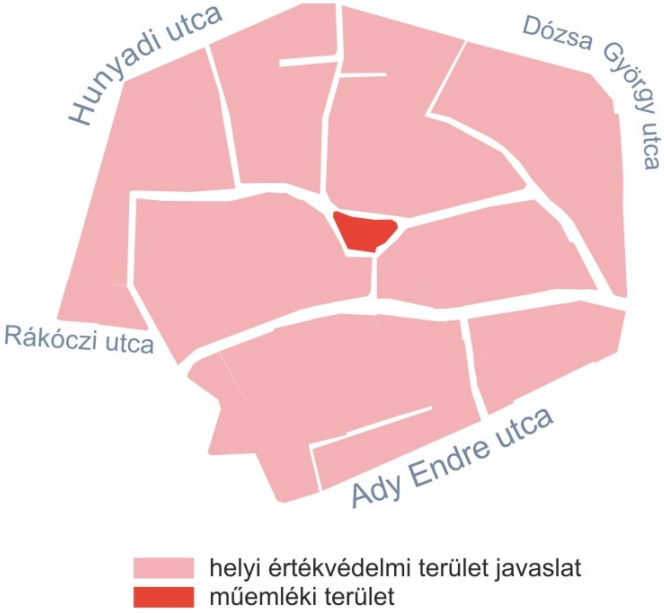

Természeti környezet

Tyukodon Natura 2000-es különleges természetmegőrzési terület, országosan védett láp, földvár ugyan nem található, ám egyes összefüggő, rendszert alkotó földrészletei a **Nemzeti Ökológiai Hálózat ökológiai folyosó elemei.**

Ide tartoznak egyes **állandó gyeprétek**, melyek a **nyárfák**at is tartalmazó erdőkkel fontos élőhelyek, de egyéb vizenyős, mai csatornák menti sávok, egykori láprétek is. **Az Országos Területrendezési Terv alapján az említett savanyú, lápos réti talajon fejlődő erdők kiváló termőhelyi adottságokkal is rendelkeznek.**

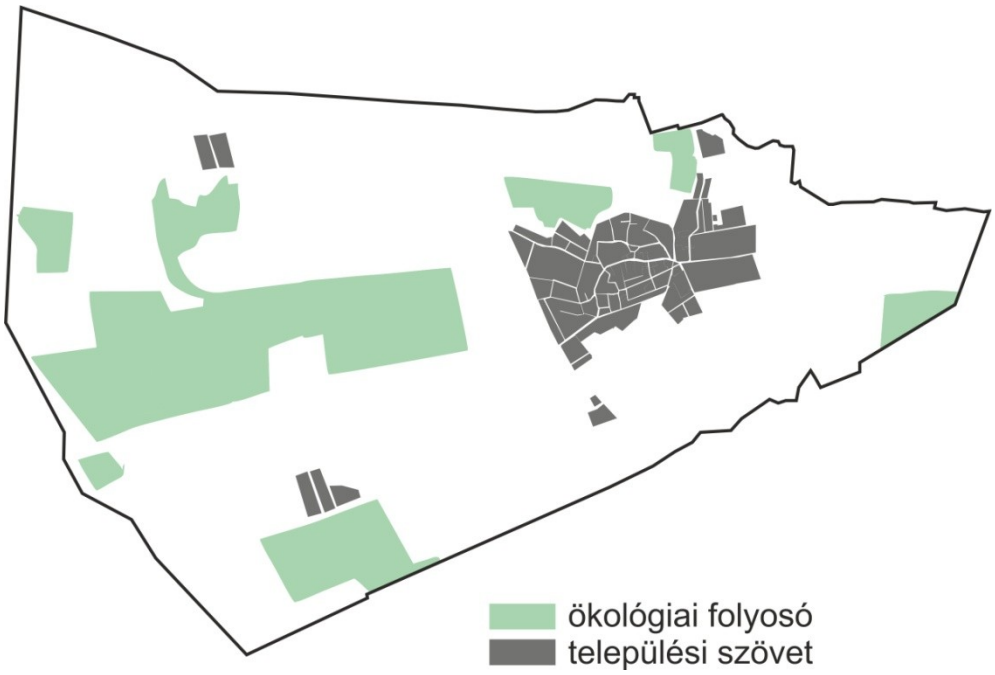

TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTBÓL MEGHATÁROZÓ, ELTÉRŐ KARAKTERŰ TERÜLETEK

4

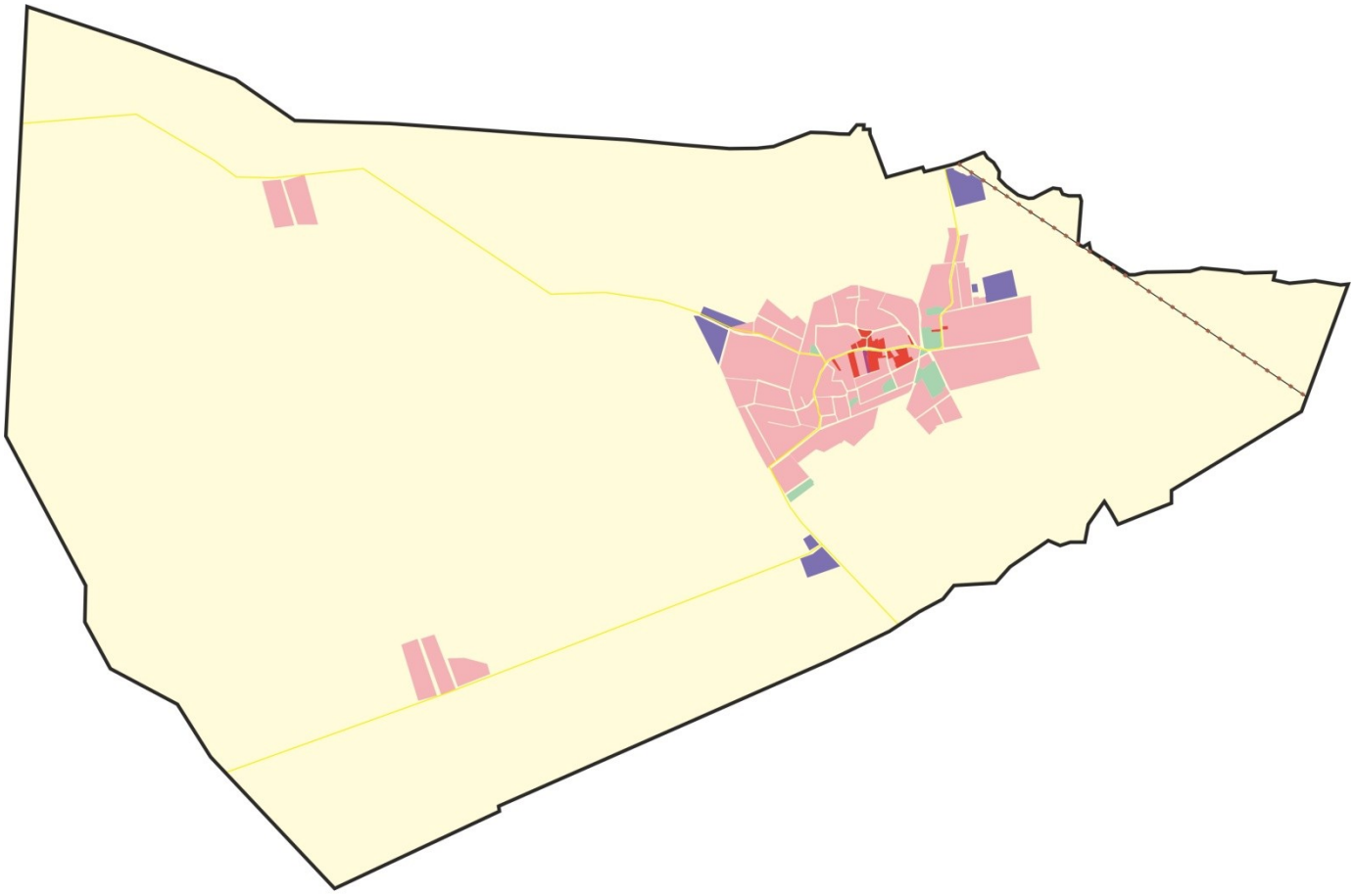

Településkarakterek:

- Településközpont
- Kertes falu
- Zöldterületek, zöldfelületek
- Településközponti üzemterület
- Egyéb ipari, gazdasági, üzemi területek
- Természeti területek, egyéb külterület

Egyéb térképi jelek:

- főbb út
- vasútvonal
- közigazgatási határ

Központi belterület és környezete:

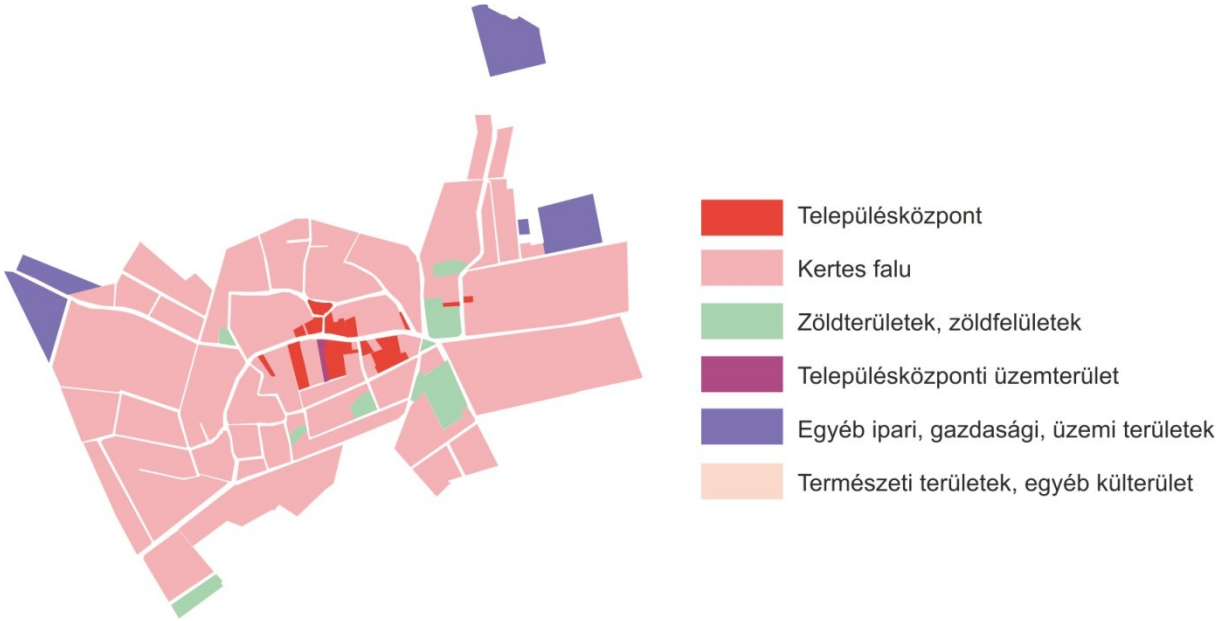

Településkarakterek:

1. Településközpont

2. Kertes falu

3. Zöldterületek, zöldfelületek

4. Településközponti üzemterület

5. Egyéb ipari, gazdasági, üzemi területek

6. Természeti területek, egyéb külterület

Településközpont

E terület a község méretéhez viszonyítva ugyan alacsony arányú, ám rendkívül sokszínű. Magába foglalja egyrészt a reprezentatív **intézményi központ**ot annak közintézményeit, szolgáltató épületeit, de ide tartoznak a **szabadon álló kiskereskedelmi egységek, turisztikai rendeltetésű épületek is.**

Településkaraktert meghatározó épületek többek között a polgármesteri hivatal, az általános iskola épületei az étkezővel, az óvoda, a görög katolikus plébánia, a gyógyszertár, az orvosi rendelő, az idősek klubja, a tájház és a faluház, a művelődési ház, valamint a református templom és plébánia és természetesen a kastély és kapcsolódó épületei.

A művelődési ház, többfunkciós szolgáltató központ szatmári kúriaépítészetre jellemző klasszicizáló épülete:

Kertes falu

A belterület egybefüggő szövete igen változatos képet mutat az intenzív és folyamatos átalakulás miatt. A **fésűs szalagtelkek egytraktusos hosszúházak**kal és hozzájuk tartozó **hármas tagolású udvar**ral (lakóudvar, gazdasági udvar, „házikertek”) rendelkeznek. Az újabb utcákat már a **típustervek alapján készült házak**hoz igazított rendszerhez igazították, de a kialakult rend a korábbi hagyományokhoz igazodott, a helybőség miatt **hosszú kertkapcsolatos telkek** kerültek kiosztásra, rövid, kisméretű telkek csak elvétve, például a Keleti-övcsatorna mentén jöttek létre.

A gyűjtőutak és a lakóutcák javarészt **széles szabályozási vonal**lal, egybefüggő zöldfelületekkel rendelkeznek, a közterületekhez és az egészséges települési környezethez a házak **előkert**tel kapcsolódnak.

Utcaképek:

Tyukodhoz ma két tanyaközpot is tartozik, a **Zsírostanya** és **Szalmaváros**. Előbbi tanyasi iskolával is rendelkezett. Az egykori majorsági központokhoz, majd TSZ területekhez közeli lakóterületek lélekszáma mára rendkívül lecsökkent, egyaránt 10 fő alatti az állandó lakosságuk, így az épületállomány is jelentősen zsugorodott. Ettől eltekintve főként a déli Szalmaváros területén néhány tanyát, házat napjainkban megújulás jellemez:

Szalmaváros (fent) és Zsírostanya (lent) 1982-es légifelvételeken (forrás: fentrol.hu):

Zöldterületek, zöldfelületek

A település egyes közparkjai, kiteresedései szintén központi funkciót látnak el, ezért megfelelő gondozásuk, a településarculathoz való illeszkedésük fenntartása, megteremtése Tyukod egyik legfontosabb feladata.

Ide tartozik a már említett pihenő-tó, a Földvár-tó és egyéb kisebb agyag-gödrök, valamint a régi temető területe is.

Speciális zöldfelülete minden településnek temetőterülete. A rendezettség és a megfelelő árnyékolás, a közjóléti berendezések helyes elhelyezése esztétikai okokból is fontos, de a folyamatos fejlesztés segít abban is, hogy nyugodt, egészséges környezet fogadja a szertartásokra érkezőket, megemlékezni vágyókat.

Ugyancsak ide soroljuk a sportpályát is, mivel esetében szintén nagyobb kiterjedésű nyílt területről van szó.

Az Ady Endre tér a Felszabadulás emlékművel (Marton László, 1984):

Településközponti üzemterület

Tyukod lakóterei közé csupán egy iparilag hasznosított telek ékelődik, azonban ez a főút mentén, többek között a hivatal és az általános iskola szomszédságában található. Így bármennyire is kis területről van szó, fontos annak külön kezelése. A 112-es helyrajzi számmal jelölt ingatlan esetében amennyire lehetséges törekedni kell a nem zavaró épületek, mellékrendeltetésű építmények kialakítására.

Egyéb ipari gazdasági, üzemi területek

Ide soroljuk a belterülethez közeli, megmaradt, egykori TSZ telephelyeket, melyek mára vegyesen mezőgazdaságilag, iparilag hasznosított területek, továbbá a Petőfi utcai vízműterületet és a Szatmári Konzervgyár telephelyét a vasútállomással.

Természeti területek, egyéb külterület

Mint arra már kitértünk, Tyukod rendelkezik ökológiailag is fontos táji részletekkel, melyekhez erdősávok is kapcsolódnak. A külterület legnagyobb része táblás szántó, melyeket kis részben rétek és legelők tarkítanak. Elszórt tanyák nem találhatóak a külsőségeken.

A TELEPÜLÉSKÉP MINŐSÉGI FORMÁLÁSÁRA VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

5

Átfogó településképi javaslatok

Telepítés

A községben jellemzően **oldalhatárra, az utca szabályozási vonalára párhuzamosan épült** lakóházak tekinthetőek hagyományosnak. Az **előkert**képzés szintén általánosan elterjedt a településen.

Javaslatok: átépítés, új ház építése esetén igazodjunk az adott településrészen kialakult telepítési struktúrákhoz!

Kerülendő az utca szabályozási vonalától előrébb, vagy hátrébb elhelyezkedő építkezés, mivel az rendezetlenséget sugall, már kis eltérés is megtörheti a telekrendszer képét.

Magasság

Egy utcakép, településrész, település karakter esztétikailag egyik legmeghatározóbb eleme a harmonikus rendet, egységességet sugalló hasonló épületmagasságok és épülettömegek.

Javaslatok: a községben számos jó példa található a települési térbe szépen illeszkedő térdfalmagasítás nélküli tetőtér beépítési módra. Ezt tartjuk követendő példának.

Tetőforma, tetőhajlásszög, héjazat

Tyukodon elterjedtek a lapos szöget bezáró (38-45° körüli) **felső csonka-kontyolt nyeregtetős; kontytetős, nyugodt nyeregtetős, valamint a sátortetős formák.**

Szerencsére már ma is szép számmal találunk jó példákat felújított és újépítésű házak körében az illeszkedés igényével megvalósított tetőszerkezet kivitelezésére is. **Mindig figyeljünk a jellemző részletek megóvására, beemelésére!**

Javaslatok: különösen kerülendő a fémesen csillogó bádog tetőfedés!

Szintén tájidegen a leginkább üdülő- és hétvégiházas, továbbá hegyvidéki területekre jellemző ragasztott- és bitumenzsindely fedés, valamint a kerámia-hatású nagyelemes műanyag- és fémszerkezetek!

Új építés esetén kerülendő a szokatlan tömeghatást keltő lapostető, félnyeregtető, a túlzottan alacsony szöget bezáró többszörösen összetett, tört gerincállású mediterrán típusú, kupolás, kúp, toronyszerű, ívelt fedélidomú tető kialakítása!

A településen általánosan az alábbi egyszerű összetett tetőforma terjedt el, így ezt tartjuk elfogadottnak is (lenti ábrák):

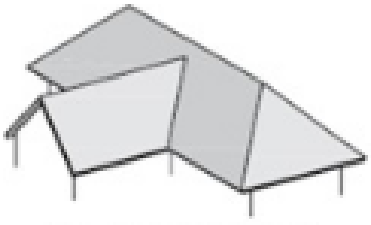

összetett tetőforma

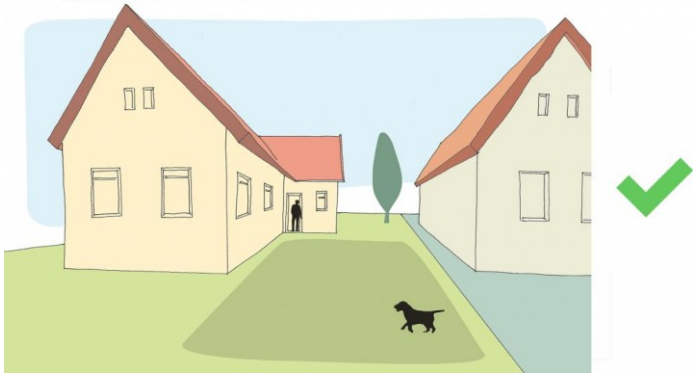

Ugyancsak kerülendő a manzárdtető, mivel az itt e területen is a közintézmények sajátja:

Ahogy a hagyományos és felújított tetőket bemutató lent mellékelt fotókon is látszik, kedvelt és hagyományosnak tekinthető az **égetett, hódfarkú kerámiacserepek egyenesre vágott formája**, de az ívelt vágott típus is elterjedt a községben. Általánosságban elmondható, hogy utóbbi a hosszú, téglalap alaprajzú oromzatos házak formájához illeszkedik jobban, előbbit a négyzetes alaprajzú, például sátortetős lakóházakhoz, vagy téglalap alaprajzú, de kis alapterületű mellékrendeltetésű építmények fedéséhez ajánljuk.

A héjazat színe a natúrbarnától a középvörösig tekinthető hagyományosnak. Ma már nem jellemző, de felhívjuk a figyelmet **a nád-, zsúpfedés alkalmazásának tűzvédelmi veszélyei**re, továbbá helyes és esztétikus karbantartásának nehézségeire.

Nád, zsúpfedés alkalmazása esetén javasoljuk a teljes telek és telekhatár azonos építészeti arculattal történő kialakítását:

Kerüljük a héjazatból erősen kiemelkedő tetőkibúvók, nyílászárók kialakítását, tetőablakot a tető síkjába illesztve alakítsunk ki! Több szint létrehozása, szintterület-sűrűség megváltoztatása az illeszkedés igényével, mint arra már egyszer kitértünk az épülettömeg arányainak jelentős megváltoztatása és térdfalmagasítás nélkül **tetőtér beépítés**sel javasolt.

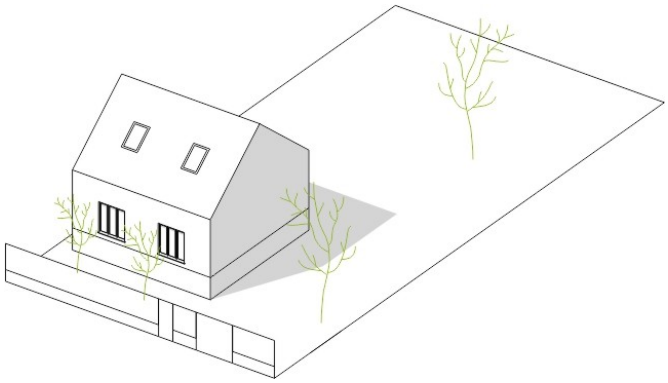

Homlokzat, oromzat

Hiába az utcára jellemző egységes telepítési- beépítési rend, tömegformálás, tetőalakítás, ha a tűzfal, az épület fő tömege tekintetében nem érvényesül a harmóniára törekvés. Az egységes utcaképet már akár egyetlen egy nem odaillő színű, díszítettségű megoldás is képes lehet jelentősen rombolni. Tekintsünk ezen részletekre is úgy, mint **kommunikációs eszköz**ökre.

Hagyományosan a világos, **főként fehér**, továbbá a pasztelles napsárga, esetleg enyhe barack színű mész alapú festékkel fedett homlokzat tekinthető elfogadottnak és példaértékűnek.

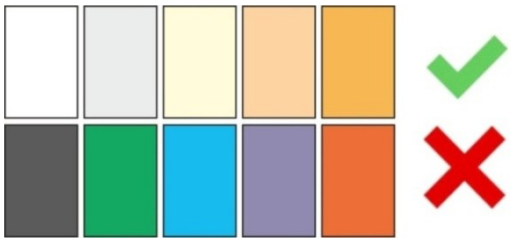

A mész nyugodt, élő hatást kelt, idővel beérik, különös természetességet kölcsönöz a felületnek.

Javaslatok: különösen kerülendők a hideg színek, mivel azok a térérzet szűkítését idézik elő, ez pedig a település hangulatával ellentétes hatás.

A tetőnyereg kis mértékben, védelmi funkcióval díszítő tagozatok nélkül túlnyúlik az oromfalon. Az oromfalas házak sajátossága továbbá, hogy e forma lehetőséget biztosít **jellemző részletek, kettős homlokzati padlásszellőző ablakok** kialakítására is:

Egységes utcakép a leírtaknak megfelelő homlokzati, oromzati képekkel:

Lábazatok, talapzatok

Tyukodon a lábazatok a népi építészeti hagyományokkal azonosan egyszerűen meszelt, festett stílusúak, néhol terméskőből rakottak. A természetes kő mellett elterjedt a középvörös árnyalat is.

Ügyeljünk arra, hogy kerítésünk talapzata, oszlopai méretükben, színükben és anyagukban is harmonizáljanak főépületünk lábazatával!

Lábazat és talapzat, valamint kerítés és homlokzat harmóniája:

Kerítések, kapuk

A település egészére a kifejezetten alacsony, áttört, félig áttört kerítések a jellemzőek. Talapzatuk jellemzően kőből épül, maximum 60 cm magas. E forma megőrzése, további alkalmazása a nyugodt, falusias hangulat megőrzése miatt is fontos.

Javaslatok: kerüljük a tömör kerítés használatát, főként a fémlemezes telekhatár kialakítását!

A csekély forgalom, a széles szabályozási vonalak és a gondos zöldfelület képzés miatt utcafronton maximum 1,2-1,6 méter magas kerítést ajánlunk.

Telken belül csakis áttört kerítés alkalmazható!

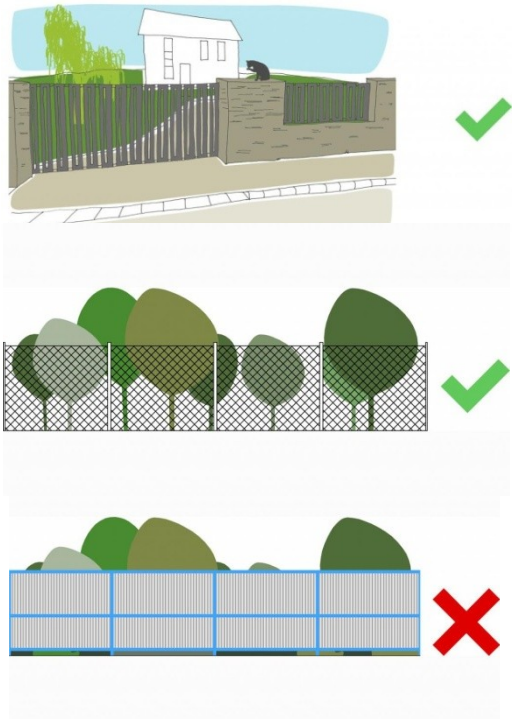

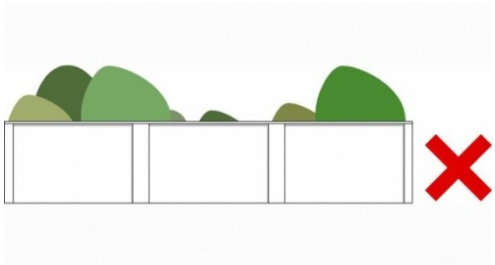

Udvari melléképítmények

A kertművelés hagyományairól, a telkek tagolódásáról szó esett már korábban. Itt azért fontos újra elővenni, mert általános látvány a kertekben a melléképítmények sora. Jellemző tulajdonosaik körében a házakhoz való hozzáépítés. Ezt a példát követve a szabadon álló melléképületek is többnyire csak az udvar adott felét használva, **a lakóépületek mögött sorban** helyezkednek el. Ellenkező esetben törekedjünk ezek olyan elhelyezésére, hogy ne uralják telkünk összképét, arányosak legyenek főépületünkkel, kerüljük a rendezetlenséget, ”bódésodást”!

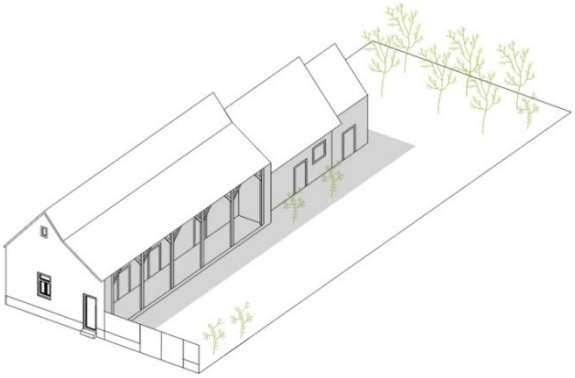

Mára kevés helyen maradtak csak meg a **majorsági építészetre jellemző, markáns tömegformálású gazdasági építmények**, melyek jellegzetes boltíves formákkal rendelkeznek:

Általános látvány azonban az udvarokban a terménytároló **góré és az egyéb, akár csarnokos fa, gerendaépítmény**:

Kertek, utcafrontok, zöldfelületek

A kertek, előkertek, utcafrontok megfelelő zöldfelületi tervezésével a közösséget alkotók is hozzájárulnak a már említett **egészséges, inspiráló, idelátogatók, átutazók számára is vonzó környezet** kialakításához. A községben is elterjedt és ajánlott örökzöld növényzet telepítése, ám tájidegen tujafélék helyett inkább a **savanyú talajt kedvelő fenyőféléket**, de leginkább az őshonos gyümölcsfákat ajánljuk. Ugyancsak kerülendő a nem csak itt, de a megyében és országosan is számos helyen divatos dísznád. **Mindenképpen javasoljuk az ökológiai viszonyok figyelembevételét is.**

A kocsibeálló tömörített nyomvonala mellett magas arányú zöldfelületi borítás jellemzi a portát.

Javaslatok: esztétikai és egészségügyi okokból is kerülendő nagyobb, összefüggő felületek zárt burkolattal való lefedése. Járműbejárók esetén is fontoljuk meg csupán a nyomvonal gyeprácsos, vízáteresztő kavicsréteges, vagy tömörített talajos lefedését.

Előkertbe, épületünk elé ne ültessünk magas szárnövésű fákat, cserjéket! A telepítés-, valamint a lombsűrűségre is ügyeljünk, hogy a zöldfelület ne takarja el épületünket, vagy annak jellemző részleteit, ne képezzen falat, mely elzár! Fontos, hogy a telepítési távolságokat is jól válasszuk meg, hiszen épületünk benapozása is függ ezektől az elemektől.

Téli delelési magasság mellett érvényes ajánlások déli tájolású házak esetében:

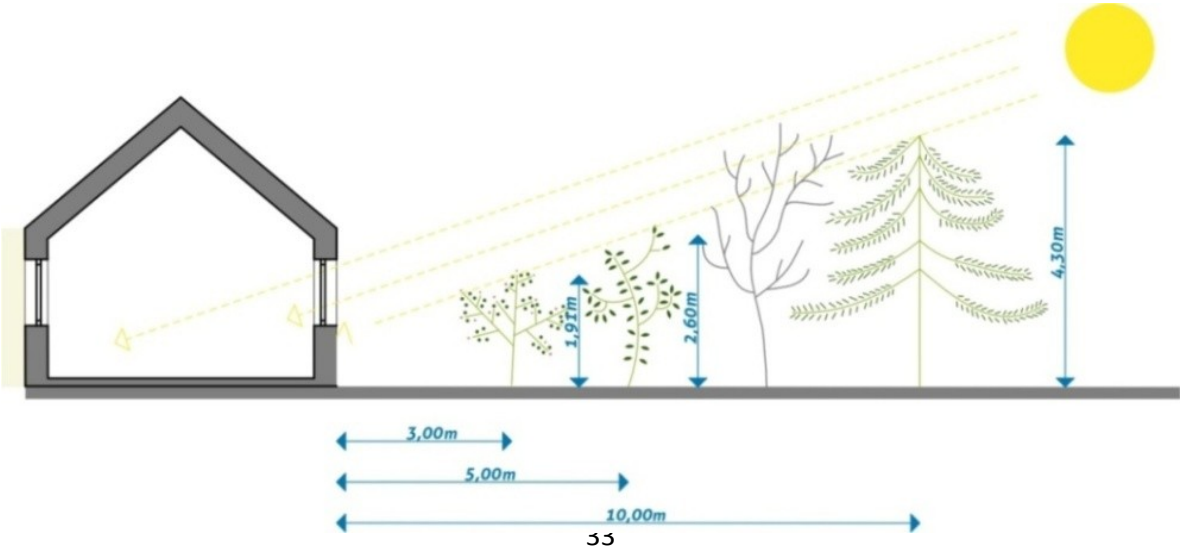

Anyag- színhasználat

Anyaghasználat vonatkozásában, Tyukodra hagyományosan az egységes **tömésfalak, kőfalak jellemzőek**. A fadeszka használata az oromzat esetében általános, de beemelése kerítések, kapuk, szegőlécek esetében is fontos, amennyiben az illeszkedik épületünk jellegéhez.

Mindig ügyelni kell a túlzottan eklektikus megjelenés elkerülésére. Amennyiben többféle anyaggal kívánunk kísérletezni, kövessük azt az egyszerű szabályt, hogy a nehezebb kő, tégla lentre kerüljön, **felfelé haladva pedig csökkenjen épületünk súlya.** Részben ezért is kerüljük például a homlokzati és főfalak faléces borítását. A településen maga a **bontott tégla** a kerítéseknél, kéményeknél is többször megjelenik. Ezt üdvösnek tartjuk.

Apró, de annál jelentősebb részlet a kapcsolószekrény igényes elrejtése, mely szintén elterjedt Tyukodon:

A fedetlen **sárga kistégla** akár teljes homlokzati, oromzati berakása, oszlopképzése az Alföld e vidékén tájjelleg, megőrzendő, továbbörökítendő építészeti megoldás. Gyakorta megjelennek az északi házakon is megfigyelhető geometrikus minták, tagozatok. Az ilyen házakhoz tégla lábazatok is társulnak.

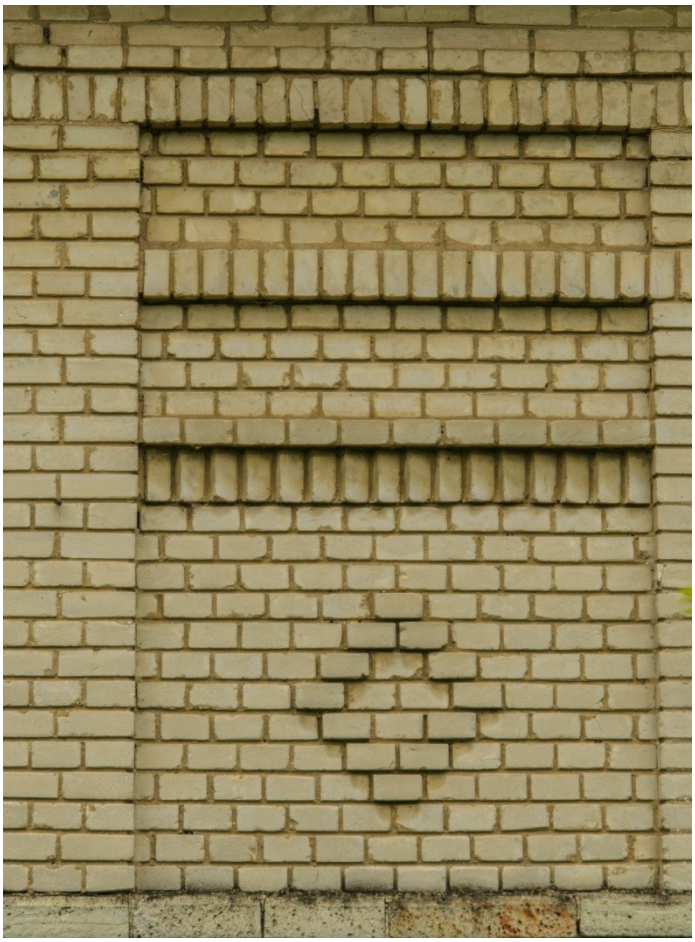

Javaslatok: kerülendő a természetes anyagoktól eltérő, archaizáló, műköves berakás, a csempe és vakolatlan betonfedés, továbbá a homlokzattal és nyílászárókkal nem harmonizáló festés!

Légvezetékek

Sajnos e településen is problémát jelent, hogy a település esztétikai képét jelentősen rombolják a légvezetékek és beton tartóoszlopaik. Érdemes lehet megvizsgálni, idővel ezeket hogyan lehetne itt is földkábelekkel kiváltani. Ez már csak azért is megfontolandó, mert sokszor új vezetékek telepítése esetén már eleve csak ezek létesítését engedélyezik.

A településen több gólyafészek is található, melyek szintén egyedi tájértékek. Madárvédelmi és településképi szempontból is fontos tehát a légvezetékek kritikus helyeken történő kiváltása.

Fényszennyezés

A település jellegéből adódóan a közcélú világítások, közterületek megvilágításának ereje 22 óra után csökkenthető. Ennek figyelembevételével a magánjellegű megvilágításokat is érdemes így tervezni, hogy, amennyiben létük nem indokolt, esti órákra akár teljesen meg lehessen őket szüntetni. Figyeljünk továbbá arra is, hogy ne használjunk 3000K feletti hideg színű fénykibocsájtó forrásokat, továbbá szórásirányuk fentről-lefelé történjen, ha szükséges terelőernyőket is használjunk, hogy ne zavarjuk a közlekedőket!

Településközpont

Telepítés

E terület sajátja, hogy épületei jórészt szabadon álló módon helyezkednek el. Tömegformálásuk szinte egyenként változó, egyedi, ezért a községben megszokott módon magas zöldfelületi borítottsággal rendelkeznek, környezetük parkosított, akár ligetes.

Magasság

A növekvő népességszám, új igények, a népesség koncentrálódása megkövetelte **többszintes közintézmények kialakítását**, így például az 1911-ben épült elemi iskola eleve kétszintes épülete is átépítésre került. Hozzá igazodik az iskolabővítés is, így ma ezek a városias megjelenésű épületek meghatározóak a településközpont vonatkozásában.

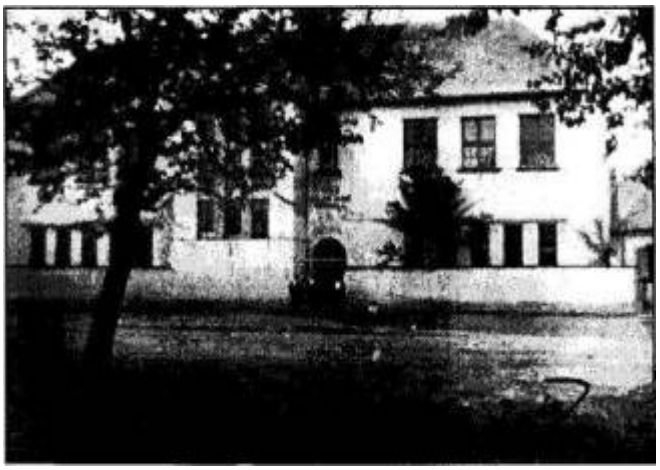

Az elemi iskola eredeti állapotában (forrás: sulinet.hu) és napjainkban:

Nyílászárók

Nyílásritmus vonatkozásában általános elvárás, hogy nagyobb egybefüggő felületek helyett több kisebb egység kerüljön kialakításra, a nyílásritmust pedig az osztott, álló formátum jellemezze. Ez a magasságból is adódó markáns tömeghatás ellensúlyozását is szolgálja.

Az új iskolaépület és az 1932-ben épült református társa (lent):

Színhasználat, vakolatarchitektúra

A települési térből olykor pasztelles **napsárga** színük is kiemeli a központi funkciójú épületeket. Ehhez sokszor polgárias kontúrvonalak párosulnak. **Minden esetben kerülendő azonban az eredeti anyagokat utánzó, sokszor bonyolult mintákat megjelenítő, klasszicizáló polisztirol és gipsz vakolatdíszek alkalmazása!**

Az óvoda épülete:

Tyukodon nem terjedt el általánosan a városias, polgári, historizáló építkezésre jellemző, **kváderköves díszítés**. Ezért kerülendő az ilyen, vagy ehhez hasonló ma divatosabb egyszerű vízszintes sávozásos megoldás.

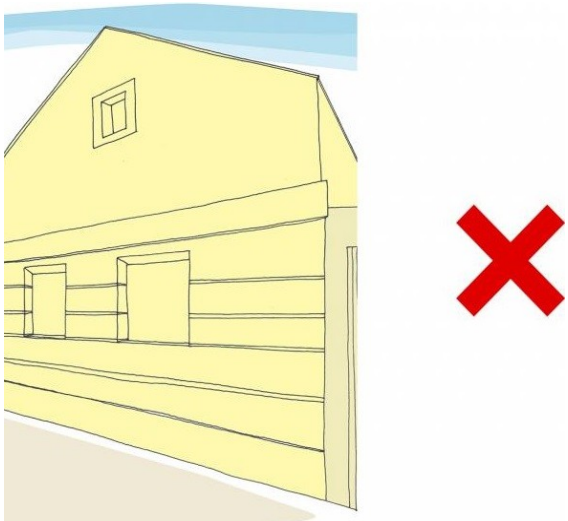

Kertes falu

Az átalakulás, megújulás következtében létrejött négyzet alaprajzú átépítés, sátortetős típusházak esetében ajánljuk a lakóépület fő tömege által takart hozzáépítést, **„L” alaprajz** kialakítását, mely az utcai homlokzat rendjét sem töri meg, továbbá illeszkedik a jelenlegi arculathoz.

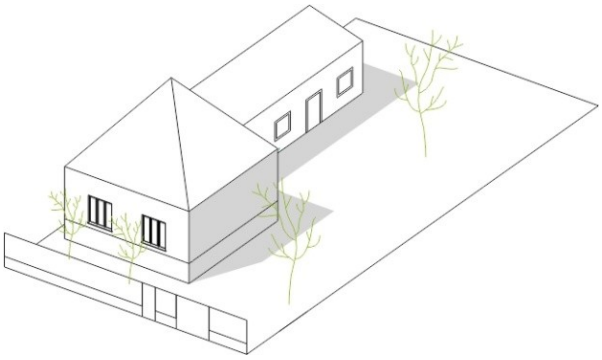

Magasság

Egyes utcaképrészleteket továbbra is az egyszintes lakóépületek határoznak meg, ezért pontszerűen megjelenő, magas, kiemelkedő épületek megbonthatják ezt az egységet.

Az 1980-as és 1991-es évek kétszintes családi házai oldalukkal az utcára néznek, így tetősíkjuk kevésbé töri meg az utcaképet.

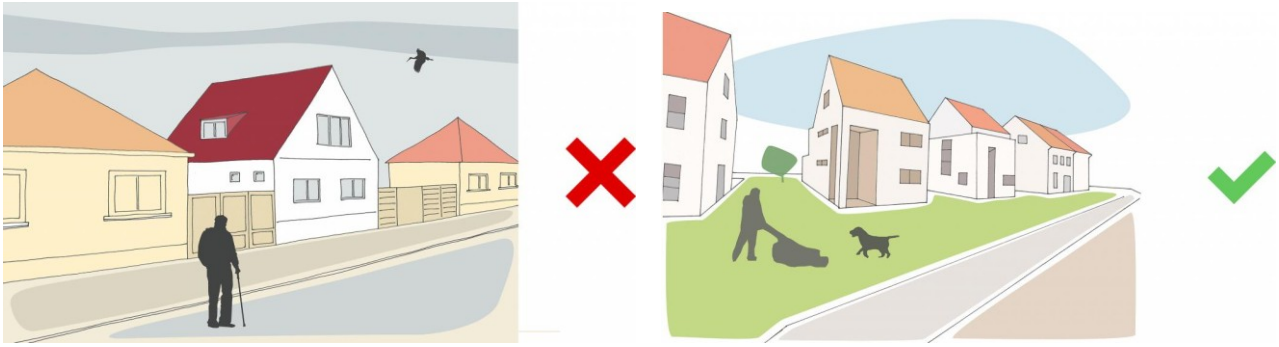

Homlokzat, oromzat, tetőforma

Ahelyi lakosság ugyan alapvetően az egyszerű vakolatarchitektúrát részesítette előnyben, azonban néhány módosabb család a közeli településeken is látható polgári megjelenést kölcsönzött lakóházának. A homlokzaton így egyes lakóházak esetében is megjelentek a klasszicizáló minták, vonalak.

Polgárias megjelenésű lakóház megfelelő kontúrvonalakkal:

A tetőtér beépítésének kérdéséhez visszatérve a homlokzatképzés szempontjából fontos, hogy **ablaknyílásokat utcai oromzaton lehetőlegne hozzunk létre**. Az ugyanis a kialakult arányok és a magasságérzet nem kívánt megváltozásával jár. **Ugyanez vonatkozik az erkélyekre is, gondolkozzun k inkább a homlokzatba süllyesztett loggia, előtér kialakításában!**

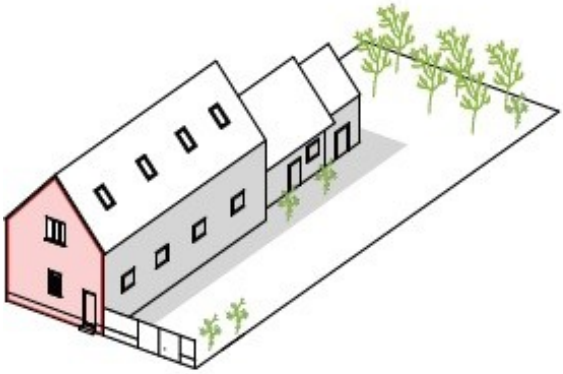

Sajnos ma nem csak itt, de más településeken is elterjedt az egykori deszkaoromzatok fedetlen OSB lapokkal történő cseréje, megújítása. Mivel ez a folyamat többnyire a népi lakóházakat érinti, így különösen erős negatív hatást fejt ki a településképre:

A hagyományos deszkaoromzat ráadásul sokszor szép, egyedi fűrészelt mintákat, ritka motívumokat is tartalmaz, amelyek megőrzése, vagy továbbörökítése a háztulajdonosok feladata. Gyakori a virág és a szív forma.

Egyes esetekben az építés évét is belefaragták a deszkákba.

Egyedi részletek: padlásszelőzők

A tetőkibúvók kerüléséről szó esett, azonban a falusias területeken van egy hagyományos, a héjazatból kiemelkedő karakterjegy, ami e szabály alól kivételt képez, ez a **héjazati padlásszellőző**. Ezek valódi tetődíszek, melyek a XIX. századi, majd a két világháború előtti úrilakok építészeti jegyeit mutatják, jellegzetes csúcsdízsekkel is rendelkeznek:

Nyílászárók

Nyílásritmus vonatkozásában lakóházak esetében a páros elhelyezést javasoljuk, **nyíláskiosztás** tekintetében pedig az osztott álló téglalap formátum tekinthető hagyományosnak. Ahogyan a homlokzatot és az oromzatot, úgy az ablakokat, kapukat sem díszítették túl az évek folyamán a helyiek. **A zsalugáter, spaletta ma igen kedvelt, ráadásul a redőnyöknél kellemesebb és esztétikusabb megoldások.**

Amennyire lehetséges, kerüljük is a redőnyhasználatot, de ilyen árnyékoló használata esetén mindenképp törekedjünk a redőnytok süllyesztésére, beltéri elhelyezésére, esetleg fa kivitelezés, vagy legalább fahatású színhasználatra!

Hagyományos osztott ablaktípus:

Kerítések, kapuk

Az általános javaslatokon túlmenően ki kell emelnünk a ma igen értékesnek számító, nem ritkán az 1900-as évek elejéről megmaradt **Haidekker-típusú,** vagy ahhoz hasonló díszes kerítések, kapuk meglétét, melyek a műkovácsolt társaik szép és igényes ellenpéldái.

A település területén nem jellemzőek a tömör kerítések, ám alföldi jellegzetesség a magas, egyenes lécezésű, jellemzően sötétebb színvilágú homogén kerítés és kapuzat:

Példák hosszú telekhatárok drótkerítéseire:

Egyedi részletek: tornácok

A szatmári népi lakóház elő és oldaltornáccal is rendelkezik, mely minden esetben teljesen nyitott is. Boltíves kiképzés a tornácbejáratoknál elfogadott, egyéb esetben tájidegen. Az oszlopok nem klasszicizáló dór oszlopok, hanem szögletesek, egyszerű fa, vagy kő, látszó sárga kistégla anyagúak. Anyaghasználat vonatkozásában gyakori példa, hogy az előtér kő, vagy tégla, míg az oldaltornác fa felépítésű. Az oszlopok egészen az eresz vonaláig érnek, a kazettás, vagy hasonló megoldások nem jellemzőek.

A homlokzat képét a nyílászárók ritmusa is nagyban meghatározza, ezért a tornácok bejáratainak elfalazását nem ajánljuk. Az ugyanis jelentősen megváltoztatja a homlokzati tömegarányokat.

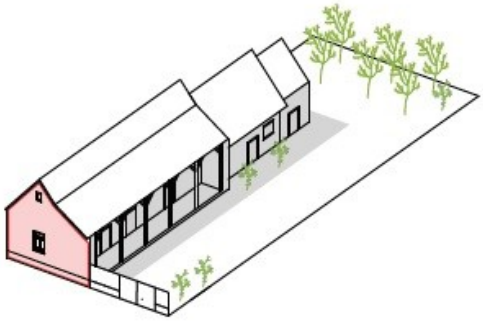

Zöldterületek, zöldfelületek

A szolgáltató épületek reprezentatív jellege megköveteli a figyelemfelkeltő formák alkalmazását. Fontos ugyanakkor a településen megszokott általános érvényű szabályok és ajánlások alkalmazása, betartása, a településkaraktert meghatározó épületek motívumainak beemelése.

Kerítések, kapuk

A használt forma lehetőség szerint vízszintes fadeszka.

Utcabútorok, közjóléti berendezések, egyéb építmények anyaghasználata

Az épített környezet alakítását, gazdagítását elsősorban fa felhasználásával kell végezni, de felületkezelt fém, terméskő és tégla, valamint a játszótéri berendezéseknél természetesen műanyag is használható.

Fedett pavilonok, padok esetében a zöld ragasztott zsindely is elfogadott, de javasolt a kerámiacserép használata is.

Településközponti üzemterület

Amennyiben lehet, főként új építkezések, átalakítások esetében törekedni kell a kézikönyvben korábban megfogalmazott településkaraktert leíró, meghatározó tömegalakítási módok, térformáló megoldások, színek, zöldfelületi ajánlások, zaj- továbbá fényszennyezési korlátozások megvalósítására.

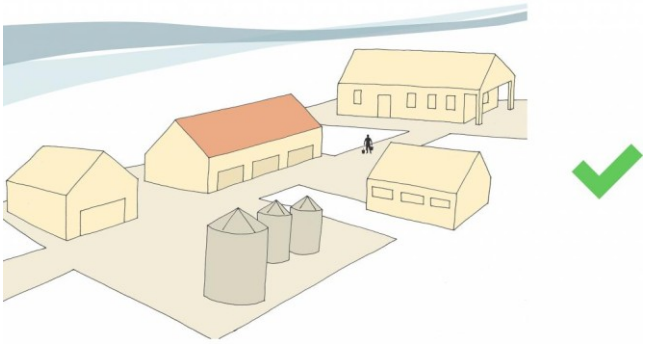

Homlokzat, oromzat

Az épületek, építmények utcáról, közterületről látható homlokzata természetesen anyagok felhasználásával kell, hogy felépüljön, elősegítve ezzel az illeszkedést!

Egyéb ipari, gazdasági, üzemi területek

Ipari csarnokok, széles fesztávú üzemek esetében az elterjedt kék (jellemzően lemez anyagú) szín helyett használjunk középvörös, még inkább a tájba illő zöldes, vagy semleges földszíneket.

Zöldfelületek

A település ipari- és mezőgazdasági üzemei, telephelyei védelmi szempontból megfelelő **keretező és takarófásítás**sal rendelkeznek.

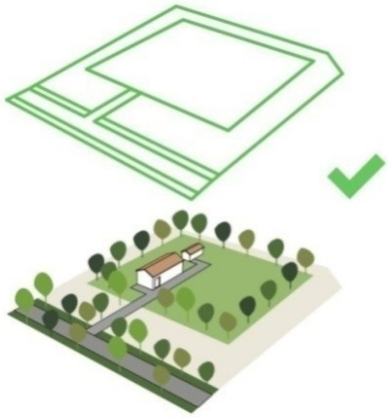

Anyaghasználat

Fém felépítést csarnoképületek esetében is csak abban az esetben használjunk, ha az valóban indokolt!

Tetőforma, tetőhajlásszög:

Lapos, illetve fűrészfog tetőt csak abban az esetben használjunk, ha az az áthidalni kívánt távolságok méretéből adódóan indokolt!

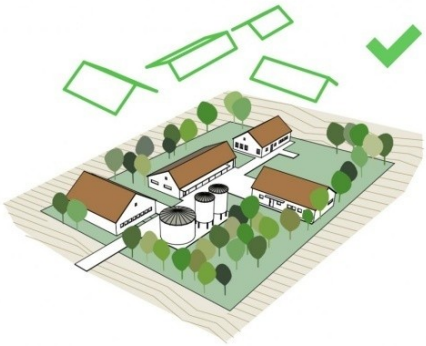

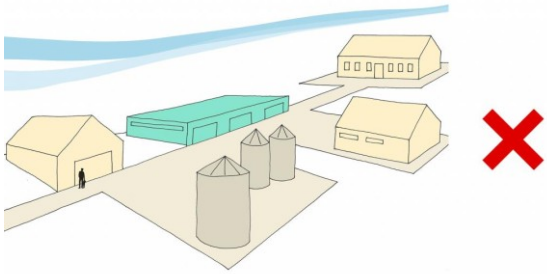

Kerítések

A magas tömör kerítések csak különösen nagy értékű vagyon védelme szempontjából tekinthetők indokoltnak. Javasoljuk a településen is megszokott átlátszó drótfonatos és a szintén nagyobb területek határolására való vízszintes fadeszkás, léces megoldásokat. Drótfonatos kerítésünk oszlopait igyekezzünk faanyagból összeállítani.

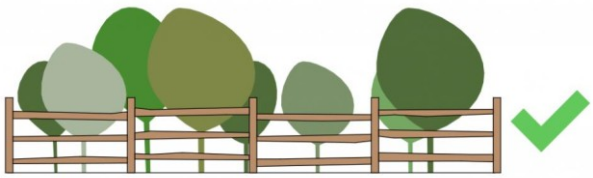

Természeti területek, egyéb külterület

A rendezett, kiterjedt külterületen a Nemzeti Ökológiai Hálózat elemeire vonatkozó általános előírásoknak is megfelelően minden esetben kerülendőek a tájidegen műtárgyak, tájképet zavaró, táji potenciált degradáló létesítmények. Természetesen nem végezhető a természetvédelem céljaival ellentétes fásítás sem.

Javaslatok: törekedjünk a tájba és a település arculatához illeszkedő, megfelelő megjelenésű, az élővilágot és a tájképet sem zavaróan elhelyezett természetes anyagokból épülő tereptárgyak, épületek, építmények létesítésére.

Kilátók a Zsírostanya felé vezető út mellett:

JÓ PÉLDÁK: ÉPÜLETEK, ÉPÍTÉSZETI RÉSZLETEK

6

E gondolatébresztő fejezet célja a teljesség igénye nélkül bemutatni a település kézikönyvben még nem ismertetett további általános jó példáit, különös tekintettel az új építkezésekre, felújításokra, támpontokat, ötleteket adva a jövőben itt tervezők számára.

Általános jó példa: Deszkaoromzat és helyes anyaghasználat, letisztult megjelenés, redőny elhagyása, nyugodt összetett tető és gondozott előkert:

Nyitott oldaltornác hagyományos nyílászárókkal és tokokkal. Külön kiemelendő a festett ereszcsatorna, mivel így fémesen csillogó, vagy rozsdásodó bádog nem zavarja az összképet:

Egységes letisztult megjelenésű lakóház, melynél a közművezetékek és a gázcsonk is olyan festést kapott, hogy az a lehető legkisebb mértékben legyen zavaró:

Jókarban tartott egyszerű lakóház az oldalfalon túlnyúló látszó gerendákkal:

A sárgatéglás házak jellemzőek egyszerű nyeregtetősek. A főszínhez ilyen esetben a zöld kerítésszín is illeszkedik, ha az a szomszéd épületekkel is harmonizál:

Boltíves tornácbejárat, mely jelen esetben könyöklő:

Az új iskolai étkező épülete (forrás: mmakademia.hu):

Enyhén eltolt előtető, ami illeszkedik az iskolai étkező és az óvoda megoldásához is. Rendkívül fontos, hogy az előtető héjanyaga és színe azonos legyen a főépületével:

Oldalával az utcára néző polgárias megjelenésű ház. Süllyesztett redőnytök, megfelelő kontúrok:

Haidekker-stílusú kerítés; lábazat és talapzat illeszkedése; helyes zöldfelület-tervezés:

Szintén a kívánt módon, az oldalkertben kaptak helyet a magas szárnövésű tuják. A sátortetős házakhoz leginkább az ehhez hasonló egyszerű pasztelles színezés illik, itt nem terjedtek el a geometrikus formák alkotta homlokzati díszítések:

Következetesen használt fehér kontúrvonalak és illeszkedő garázsépület:

Kúriaépítészetre jellemző kiugró; magas zöldfelületi arányhoz illeszkedő pasztelles színezés; tornác, mint településarculati elem beemelése; terméskő használata gázbeton, műkő helyett:

Szatmári formákat felvonultató középület:

A görög katolikus plébánia ízléses, nem túlzó díszítésekkel, valamint külön épített gondozott haranglábbal:

Rendben tartott mellékrendeltetésű épüítmény, mely önmagában is esztétikus, de mégsem uralja a telek képét, teret enged a főépületnek. Áttört kerítés a hátsókert felé, egységes harmonikus megjelenés:

Ajtók, ablakok:

Egyedi, akár saját készítésű, épületünkhöz illeszkedő házszámok, névtáblák, postaládák, jelképek, egyéb hasznos és ízléses tárgyak használatával barátságosabbá, kifejezőbbé varázsolhatjuk otthonunkat és az utcát:

Szintén megőrzendő udvari részletek a kerekes kutak, melyek többnyire az udvar közepén, hosszú házak esetében a konyhával szemben kaptak helyet:

Ritka, vörös téglás oromzat, mely azonban szintén illik a Tyukodon elterjedt lábazatfestésekhez is:

JÓ PÉLDÁK: SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK, EGYÉB MŰSZAKI BERENDEZÉSEK

7

SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK

Az utcabútorok, tereptárgyak, térplasztikák, installációk elhelyezésének, kialakításának illeszkednie kell a község és közterületei karakteréhez, arculatához. Ügyelni kell a helyes méretarányok megtartására is! Amennyiben lehetséges, ezek esetében is igyekezzünk helyi, természetes anyagokat használni!

Ilyen sajátos építményfajták lehetnek még többek között: a hirdetőtáblák, cégérek, információs- és jelzőtáblák, padok és ülőhelyek, pavilonok, kerékpártárolók, hulladékgyűjtők, utca- és közterületnév táblák.

A kül- és belterületen található elemeknek egységes arculatot kell tükrözniük!

Főként fedett pavilonok, hirdetőtáblák esetében általánosan elterjedt megoldás a zsindely használata.

Reklámtáblák megvilágításakor vegyük figyelembe a fényszennyezés csökkentésére vonatkozó általános javaslatokat!

Ne használjunk villogócsöves, zavaró frekvenciatartományú fényeket!

Tyukodon egységes buszváró hely

Elterjedt és ajánlott utcabút típusok:

Információs tábla és emléktábla:

Ipari emlék, nortonkút a központban:

Reklámfelületeink, cégtábláink, egyéb információs és hirdetőberendezéseink, ahogy például a bemutatott egyedi házszámok is szintén illeszkedjenek épületünk homlokzatához, másrészt a településarculathoz is. Kerüljük a túlzottan összetett, túlméretezett megoldásokat, a gyöngyház, csillogó és fémes felületeket. A település jellegéből adódóan elsődleges szempont a tájékoztatás, a szolid figyelemfelhívás.

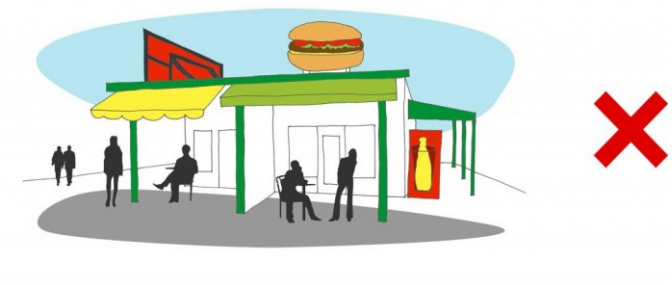

EGYÉB MŰSZAKI BERENDEZÉSEK

Napelemek, napkollektorok

Magyarországon is egyre elterjedtebb a napenergia felhasználása. A hőt fejlesztő napkollektorok mellett az energiatermelő napelemek településképi szempontból kevésbé zavaró kialakításúak, ám minden esetben **igyekezni kell az utcafronttól távol, ha lehet akár hátsó mellékrendeltetésű épületeken elhelyezni ezeket a paneleket**. Ma még kevésbé elterjedt és drága megoldás a településkép védelmi elvárásokra reflektáló, héjazatba simuló, cserépként beépíthető napelem rendszer, így azt javasoljuk, a tető síkjától maximum tíz fokos szöget bezáró, egységes tömbben szereljük fel energiatermelő egységeinket.

Parabola, légkondicionáló, parapet szellőző, riasztó

Az utcai homlokzatra ne helyezzünk parabolaantennát, légkondicionáló berendezés külső egységét, illetve ha lehet parapet szellőzőt és turbó kazán kivezető kéményét se, valamint közművezetéket se helyezzünk el közterületről látható módon! Ezek mind megbontják a homlokzat, tornác egységét, még akkor is, ha egy minden egyéb szempontból szépen felújított, megőrzött, vagy akár új építésű épületről beszélünk. Ezeket a tárgyakat, ha csak nem különösen indokolt más megoldás, a ház hátsókert felé néző falfelületére szereljük fel.

A riasztóberendezések külső egysége a legszebb homlokzat látványát is meg tudja bontani. Nem javasolt a berendezést a főhomlokzat közepére helyezni.

VÁROSÖKOLÓGIA BT.

Készült Tyukod Község Önkormányzata megbízásából, a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényhez kapcsolódóan

Polgármester: Czibere József

Főépítész: R. Takács Eszter

Szerzők: Virág Attila, Tóth Norbert, Győr Ágnes Janka

Fotók: Tóth Norbert

Ábrák: Tóth Norbert; Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft.; Fenntartható fejlesztés - várostervezési útmutató; szerk.: Lukovich Tamás - Mogyorósi Katalin, TERC Budapest, 2013; tankonyvtar.hu

Grafikai tervezés:

lefties DESIGN

A kiadvány a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. védelme alatt áll.

TYUKOD